

הלבנות תענית סימן תקעה תקעו

"הלל הגדול אלא בשבענו ביום תעניתם דוקא, אבל אם לא נענו עד יום של אחר (לא) תעניתם לא: יג פאם נדרו להם גשמים בליל תעניתם קדם שעלה עמוד השחר, (לב) אין אומרים הלל הגדול:

תקעו על איזה דברים מתענין ומתריעין, ובו ט"ז סעיפים:

א אכשם שמתענים (ב) (א) ומתריעים על הגשמים כך מתענים על שאר הצרות, כגון עפושם שבאו לצרף מלקמה עם ישראל או לטל מהם מס או לקח מזנם ארץ או לגור עליהם צנה אפלו במצוה קלה, הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירחמו. וכל הערים שסביבותיהם מתענים אבל אין מתריעין, אלא אם בן תקעו להתקבץ לעונתם. ונאפלו לא באו אלא לעבר דרך ארצם, שאין להם מלקמה עמהם אלא על עפושם אחרים ועוברים על מקום ישראל, מתענין ומתריעין: ב [וכן] (ב) על (ג) [ב] הדרך. איזהו דבר, עיר שיש בה חמש מאות נגלי ויצאו ממנה (ג) שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, (ד) אין זה דבר. הרי זה אלה ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, (ה) אין זה דבר. הרי זה אלה ויצאו ממנה דבר, וכן לפי השבון זה. ואין הנשים והקטנים וזקנים שעברו ממלאכה (ה) בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה. והנה דבר (ו) בארץ ישראל, מתענין שאר גליות עליהם (ודוקא דאכא דבר בכלה (ו) ולא במקצתה) (ז) אין זה דבר. והנה דבר בשירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת, שחיתון מתענות (ט) אף-על-פי שהן רחוקות זו מזו: ג [ואם הנה דבר בתזרים, מתענין, מפני שמעיהם הומים לשל בני אדם, וכל-שכן אם הנה דבר בעפושם ולא בישואל שמתענים: ד [וכן] מתענין על המפלת שבעיר, פיצה, (יא) הרי שרבתה בעיר מפלת (יב) לפתלים בריאים (יג) שאינן עומדין בצד הגנה.

(א) (פן לציל סימן תס) ק שם בתשובה

א לשון הרמב"ם פקוד ב כמשנה תענית י"ט ונענא דרב וכות סי"ב שם במשנה ותנא קמא ג ברישא שם כ"ב ד שם במשנה ה ברישא שם כ"א ו רמב"ם בפרק ב טלעון המשנה ותנא ברישא תיק וכל דמשמע בגדים לכו כהני וכו', וכן משמע מתיריטלי דאמר ברישא לא וקמי' וריא הרי לא קמי' ו קבא ויב קמי' כשום דבניה לוקה שפיה לא כל שכן ה עכ"ל דשכחל שם ט עכ"ל דרב והנה שם ל תוספות והרי לקבא ראשונה כ משנה שם ט"ו ל ברישא שם כ

באר היטב

רב העבור להשלים יאמרו הלל הגדול קדם אכילה, והחילו משיר הפילות העמרים בבית ה' עד סוף כ"ו כי לעולם חסדו, עמ"א, והתמין מדים אנטנו לך על כל טפה כמ"ש סימן רכא, ושוב א"צ כל יחיד לקרן, עמ"א: (ב) ומתריעים, והטמא אני למה אין אנו נזהרים לתקע בעת צרה, הלא מדאורייתא מצוה לתקע בלא תענית, מ"א, ע"ש: (ג) הדרך, והאדנא אין מתענין כלל בשעת הצרה, וכן ש"ע: ע"ש:

שערי תשובה

מהשוכת כ"ה שארע משנה בירושלים כו, והעתיק הרמב"ם שלא במקומם, דמה ענין אמירת הלל הגדול לשם, שאין לו סקום שם כ"א פאן המענה לשמים, וע"ז כתב כן בפ"ה וכמ"ש משם הרמ"ו: [ג] תדבר, עכ"ל. וכן כ"ה פ"ה ג"כ דלשם פתורים פתחיהם בתשובה כח"י שכתב: הרינו אין גורקין מענין צבור על תדבר, וכן אפרו משם הרמ"ו דל וכן מש פברא אין מתענין כלל בשעת הצרה, דמקשה הוא קשאינו אוכל ושותה קולט שני ארר ח"ו, וכי"ד ט"ס ש"ע"ד קמב שמשעם זה אץ מתאבלין בשעת הצרה, ע"ש:

משנה ברורה

דמאורייתא מצוה זו נוהג רק בארץ ישראל, וברכתיה "וכי תבאו מלקמה בארצכם וגו'". ויש שכתבו, דאפשר דאף בארץ ישראל דוקא כשהנה פחת ושנתנו, ואפשר עוד, דדוקא כשהנה הוא על רב ישראל אז מצות עשה לתקע, אבל בלאו הכי לא [פמ"ג]: **ב** (ב) על הדרך, והאדנא (ג) אין מתענין כלל בשעת הצרה, דמקשה הוא קשאינו אוכל ושותה קולט שני ארר, חס ושלום. ילענין תשעה באב, ע"ז לציל פסימן תקעו ו בבאור הלכה: (ג) שלשה מתים, מח (ג) אחד בכל יום: (ד) אין זה דבר, דאין זה (ד) קבע אלא אקראי בעלמא: (ה) בכלל מנין אנשי המדינה, לפי שהן חלושות המנג, וע"ז פלבוש, דבין מנין התמשמאות ובין מנין השמים לא יהיו מאלו, וכן משמע בשלטי"גבורים: (ו) בארץ ישראל, דכיון דבניה לוקה, שפחה לא בלישפן, וסוריא אינה בכלל ארץ ישראל, דכפוש יחיד לא שמה כפוש נמ"א: (ז) ולא במקצתה, דהא איפא (ז) גבירה גס-פן דנצולת, ותנצל עם הפולין: (ח) הנה דבר במדינה, אף בחוץ לארץ: (ט) אף-על-פי וכו', לפי (ט) שהדרך מהלנה וקא עמקו: (י) שהן רחוקות זו מזו, אבל אם אין שירות הולכות אין מתענות הרחוקות, (ו) אבל כל קביבותיה מתענות ולא מתריעות כדי להשפוף בדרתן, וכן נמי במפלת, סביבותיה מתענות מטעם זה: ד (יא) הרי שרבתה בעיר מפלת, ואפשר דשענא בשלשה בתים נריטב"א: (יב) פתלים בריאים, אבל אם הם נעמעות אינם בכלל זה: (יג) שאינן עומדין בצד הגנה, אבל אם עומדין בצד הגנה, אף-על-פי שהן פתלים בריאים (י) אפשר דהנהר ש"ש פתן מפתחיו את יסודם:

שער הציצין

(ב) נתיב-המים: (ג) מגד אבקהם וש"א: (ד) רש"י: (ה) ביה"מ-פך: (ו) אקרא: (ז) פ"ח ואלהיו וזקא: (ח) רש"י:

הַלְבוּת תַעֲנִית סִימָן תַקְעָה תַקְעוּ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק לא]

דָּלָא נָעֵנוּ מִכַּחַם הַתַּעֲנִית, בְּקַ מִשְׁמָא דְרַחֲמֵינוּ עֲלֵיהֶּיךָ²⁸.

28) ואם רוצים, כתב הגר"ש דבליצקי (פלגי מיום עמי' מג) שיכולים לאומרו למחרת בלא ברכה, לצאת ידי דעת הריטב"א (תענית כה, ב ד"ה מתני' מעשה) שמוותר לאומרו גם ביום שאחריו באותו שבת.

5) ולגבי סדר התפילה בתענית, כתב בשו"ע לעיל (סי' תקסו ס"ב) שנהגו הראשונים שיאמר השליח ציבור 'עננו' בין 'גואלי' ל'רופאי', וכן לקרוא בתורה זיחל', והביא שיש שתמחו עליהם, הרא"ש (תענית פ"ב סי' ט) יישב קושיותם, ולכן נהגים כמנהג הראשונים. ולגבי סדר התפילות בתענית על גשמים, ראה לקמן (סי' תקעט טעיפים א-ג).

[משנ"ב שם]

דְּמַדְאִינְא מְצֻה זֵו נִהְגִי בְּקַ בְּאַרְךָּ-יִשְׁרָאֵל⁶.

6) וביאר הערוך השלחן (סי' ג), שהתקיעות נחננו לתקוע בסוף כל ברכה משש הברכות שמוסיפים בתפילה בתענית [כמבואר בסוד סי' תקעט], וכיון שאין תענית ציבור נוהגת בחוץ לארץ, אין מוסיפים את הברכות בתפילה, וממילא אין דוכן לתקוע.

[משנ"ב ס"ק ב]

עַל הַדְּבָר, וְהֵאֱדָנָא אֵין מְתַעֲנִין קָלָל בְּשַׁעַת הַדְּבָר⁷.

7) וכשמתחיל הדבר בעיר, כתב הרמ"א (י"ד סי' קטז ס"ה) שיש לברוח מן העיר, ובטעם הדבר כתבו בשו"ת מהרי"ל (סי' ט) ובהגהות רעק"א (שם סי' ה) בשם רבינו בחיי, שכשמידת הדין מתוהה אינה מבלת בין צדיק לרשע, ואין לעמוד במקום סכנה. ומי שכבר חלה בדבר התרפא, כתב ה"ם של שלמה (בבא קמא פ"ו סי' כו) שאינו צריך לברוח מהעיר. וכתב ה"י (שם סי' ה) שבשעת הדבר לא יהלך באמצע הדרכים גם ביום, כמבואר בגמרא (בבא קמא ט, ב) שיש למלאך המות רשות להלך שם.

8) וכן כתב הערוך השלחן (סי' ט) שבזמננו אין מתענים, אמנם גזרים תענית בפדיון שיתנהו לעניים וירבו בתפילה ובאמירת הקטורת, שמבואר בזהר (פר' בראשית דף ק, ב) שהוא סגולה לעצירת המגיפה.

[משנ"ב ס"ק ד]

דְּאֵין זֵה קָבַע אֶלָּא אֶקְרָא בְּעֶלְמָא⁹.

9) ואם אחד מהשלשה שמתו בשלושת הימים, מת במיתה אחרת, וכוון שנהרג או טבע או שהיה חולה קודם לכן, כתב הערוך השולחן (סי' י) שאין זה נחשב לדבר.

[משנ"ב ס"ק יא]

דְּבִי שְׁרָבְתָה קְצִיר מִפְּלִת¹⁰.

10) ומנהג ירושלים, כתב הפרי האדמה (פ"ב מהל' תענית דין יב) שלא לגזור תענית ציבור על הרעש, תעמם על פי הכתוב באבות דרבי נתן (פליה) שמעולם לא היתה מפולת בירושלים, ורעש ומפולת דבר אחד הם.

סימן תקעו

עַל אֵיזָה דְבָרִים מְתַעֲנִין וּמְתַרְיֵין

[משנ"ב ס"ק א]

מְצֻת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לְנַעַק וְלַקְרִיעַ¹ בְּחֻצוֹתָהּ עַל כָּל צָרָה שְׁלֵא קָבִיא עַל הַצְּבוּר².

1) ומצוה זו של תקיעה בשעת צרה, כתב האבי עזרי (פ"ג מהל' בלי המקדש ה"ה) שהיא כוללת גם את מצות תקיעה בחצוצרות בשעת הקרבת הקרבן [שאנינה נמונית לעצמה, כיון שהיא רק חלק ממצות הקרבת הקרבנות], ומנאן הרמב"ם יחד כיון ששתיהן באות לזכרון לפני ה'. וכן כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קסט) שהיא מצוה אחת, ולכן יש לתקוע בתענית באותן החצוצרות שנעשו למקדש, וכתב שלכן לא נהגו בזמננו לתקוע, שהרי אין לנו את החצוצרות שהיו במקדש. [אכן כתב שם, שהיינו רק לדעה שצריך בתענית חצוצרות כבמקדש, וראה במשנ"ב כאן שהביא את הכרעת המגיד משנה שאין צריך דוקא חצוצרות בתענית אלא הוא הדין שופר].

2) ואם נאמר בחלום לכמה אנשים שיגזרו תענית ציבור בעיר, כי צרה קרובה, הביא הרב"י יוסף (סי' ט) משו"ת וקן אהרן (סי' בא) בשם התשב"ץ (ח"ב סי' קכח), שגזרים תענית על הציבור.

[משנ"ב שם]

עַל הַצָּד הַצְּבָר³ אֶתְקַם⁴ וכו', וְעַקְוֵי עֲלִיקָן⁵.

3) ולגבי עיר שהקיפה עכו"ם, כתב השו"ע לעיל (סי' תקעא ס"ג) שאינם רשאים להתענות, כדי שלא לשבר את כוחם, אלא יקבלו על עצמם להתענות כך וכך תעניות לכשינצלו.

4) ובטעם דברי השו"ע שמתענים גם כשאויב עובר בארצם להלחם עם עכו"ם אחרים, יש בראשונים שלושה פירושים: הרמב"ם (פ"ב מהל' תעניות ה"ד) כתב שמהכתוב (ויקרא כו ו) 'והרב לא תעבור בארצכם' נלמד שגם ראית המלחמה נחשבת לצרה. הריטב"א (תענית כב, ב ד"ה מפני) פירש שגם יגרום החטא וילקו בה, והמאירי (שם כב, א ד"ה חרב) פירש משום שהיוקם של הגויסות מצוי והניזוקים מקפידים עליהם, ומצוי הדבר שיבואו לידי קטטה.

הלכות תענית סימן תקעו

באר הגולה נ

מ טור בשם הרמב"ם
באר הגולה נ
כפול כפול נ לשון
הרמב"ם עם ספרותא
שם י"ט ס שם
ספרותא ונמרא כבא
קפא פו ע לשון
תענית י"ט פ ספרותא
שם כ"ב צ לשון
הרמב"ם פפוק ב
ספרותא
והקדמות לה עם
פפוקא ק רמב"ם
פפוקא ב פפוקא כ"ב
והקדמות רב פפא
ר טור בשם רמב"ם
שם ספרותא עם י"ד
ש משנה עם י"ט
קפודש רמב"ם
ת פרוש דבר מניח
יבדו עיקרא
בפוקא כ"ב רב
הפוקא עם א רמב"ם
ספרותא
והקדמות כ"ב

הרי זה צרה ומתענין ומתריעין עליה. וכן על הרעש ועל הרהוח שהם מפילים הפגנן והורגים, מתענים ומתריעין עליהם: ה' יוכן מתענים על (א) (ד) החלאים. ביצר, הרי שניד חלי אהד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אסקרה (פרוש, חלי סוגר הגרון, מענין ונפוקרו מעינת תהום) או תרחור וכיוצא בהם. (טו) והיו מתים מאותו חלי, הרי זה צרת צבור וגוררין עליה תענית ומתריעין. וכן (טז) חפוף לה הרי הוא קשהין פורת. (יז) ואם פשט כרב הצבור מתענין ומתריעין עליו, אכל חפוף יבש [*] צועקין עליו בלבד: הגה ובאלו חלאים אין צריכין שימחו בשלשה ימים זה אחר זה כמו בדבר שהיא בא מפת שניי צירי, אלא מתענים ומתריעין על אלו החלאים (יח) מיד (כ"א): ו' יוכן על תיה רעה שגשמתה, אפלו לא הזיקה אלא נראית בלבד, מתענין ומתריעין בכל מקום (יט) אפלו תרחקים: פ' אכל אם אינה משלחת, אינה אלא מקרה. איזו היא משלחת, נראתה כעיר ביום הרי זו משלחת; (כ) נראתה בשדה ביום, אם נראתה (כ"א) שני בני-אדם ולא ברחה מפניהם, הרי זו משלחת. ואם תיה (כ"ב) שדה ששמוכה (ד) לאגם ונראתה שני בני-אדם ונדפה אחריהם, הרי זו משלחת; לא נדפה אחריהם, אינה משלחת. ואם תיה (כ"ג) פאגם, (כ"ד) אפלו נדפה אחריהם אינה משלחת, אלא אם טרפה שניהם (כ"ה) ואכלה אהד מהם, אכל אם אכלה שניהם פאגם אינה משלחת, מפני שהיא מקומה ומפני הרעבון טרפה לא מפני שהיא משלחת: ז' פתים הפגניים במדררות ובאצות הנשמות, הואיל והם מקום דודי טיה, אם עלתה לגג ונטלה תינוק מצורחה (פרוש, מטה קטנה, מענין יהנה ערש ערש כנול) הרי זו משלחת, ואם לא הגיע למדה זו אינה משלחת, שאלו בני-אדם שפגנו בעצמם ובאו למקום החיות. אכל שאר מיני רמש הארץ ורמש העוף ששלחו והויקו, כגון שלוח נחשים וצפרובים (כ"ו) שמזיקים ואינם ממיחים, ואין צריך לומר צרעים ויתושין והדומה להם, אין מתענים עליהם ולא מתריעין: ח' יוכן על (כ"ז) ירקון והשדפון משתחיל בתבואה, אפלו לא התחיל אלא במקום אהד כמלא פי התגור, מתענין ומתריעין (ואפלו תרחקים (ט"ו), רק שניהם (כ"ח) באותו הפרקא) (ר"ז): ט' יוכן על הארפה והחסייל, אפלו לא

שערי השוכה

במלמד דף כ"ב, ע"ש: [*] צועקים עליו בלבד כו'. עין פטור. וצ"ל ע"פ יא וצ"ע יב, ותקשה השאלה בתשובת שבתי ח"ג סימן ס מש"ס ב"ק דף פ"א המוכח דעל חפוף לא מתריעין אפלו בשעה (וענין בברי"י בשם טו"ח שהגיש בזה על השיע קצף יב), ויש שהשיב השבתי"י פטובת למען עם השי"י ורמב"ם לא גרבי תבת פטבת, ע"ש:

משנה ברורה

ה' (ד) החלאים. והוא הדין כשאבעבועות פורחים פתיקות ומחים יש לומר תענית. ובשלה"ה כתב דכל אהד יבית בניו מן העיר בעת הזאת, ובשלה"ה כתב דכל אהד יבית בניו מן העיר בעת הזאת, דהיא מנלה הסתדבכתה: (טו) והיו מתים וכו'. עין לקמה בהנה"ה: (טז) חפוף. שחין (ט) שמתחפף אדם עליה: (יז) ואם פשט כרב הצבור וכו'. עין בפ"ח שדעתו, דבזה אפלו אינם מתים טמנה גוררין תעניתה, שהשחין לח הוא בעין שקהה במצורם והוא קשה פקנות, אכן בזה בעיני דוקא כשפשט כרב צבור, מה שאין פן לשאר חלאים: (יח) מיד. עין בחדושי ריטב"א שדעתו, דעל-כ"ל פנים בעיניו שיהיו מתים מאותו חלי שלשה אנשים ואו נתחקה החלי למוקמתו, רק שאין צריך לזה שיהיה דוקא בשלשה ימים כמו בדבריהם, אלא בין ביום אהד או יותר מתענין ומתריעין עליו, אכן לפי מה שמבאר בבית-יוסף בשם הירושלמי מוכח דלענין אסקרה, אפלו לא מת מפנה רק אהד מתענין עליו, ונראה דמכל מקום דוקא פשיבד חלי זה להרבה אנשים, אף שלא מת צדין רק אהד מן צדד לתמיר, וכדמשמע לשון השלחן ערוך, אכל אי לאו הכי לא. ועין בלתי-משנה שדעתו דבעיניו שימחו מפנה שני אנשים (ואשתמיטתה דברי תבית-יוסף בשם הירושלמי וכן הריטב"א): ו' (יט) אפלו תרחקים. וצריך עיין (ט) על תרמ"א שלא הגיה כגון רק שניהם באותה הפרקא כמו שהגיה בקע"ף ח, וכן לפה לא חלק על דברי השלחן ערוך בקע"ף א ובע"ף יב כמה שכתב וכל הערים שפסבכותיהם וכו', לפיכך דהוא הדין תרחקים שניהם באותה הפרקא: (כ) נראתה בשדה ביום, אם נראתה וכו'. משמע דבשדה בלילה, שדרכה להיות שם, אין נראה מצמידתה שגשמתה

באר היטב

(א) החלאים. והיה כשהאבעבועות פורחים פתיקות ומחים יש לומר תענית. ובשלה"ה כתב דכל אהד יבית בניו מן העיר בעת הזאת, ואם לא יבית וכו' הם חכמים בנפשותם: (ז) לאגם. הוא סלא קנים ואילנות קטנים:

ה' (ד) החלאים. והוא הדין כשאבעבועות פורחים פתיקות ומחים יש לומר תענית. ובשלה"ה כתב דכל אהד יבית בניו מן העיר בעת הזאת, ובשלה"ה כתב דכל אהד יבית בניו מן העיר בעת הזאת, דהיא מנלה הסתדבכתה: (טו) והיו מתים וכו'. עין לקמה בהנה"ה: (טז) חפוף. שחין (ט) שמתחפף אדם עליה: (יז) ואם פשט כרב הצבור וכו'. עין בפ"ח שדעתו, דבזה אפלו אינם מתים טמנה גוררין תעניתה, שהשחין לח הוא בעין שקהה במצורם והוא קשה פקנות, אכן בזה בעיני דוקא כשפשט כרב צבור, מה שאין פן לשאר חלאים: (יח) מיד. עין בחדושי ריטב"א שדעתו, דעל-כ"ל פנים בעיניו שיהיו מתים מאותו חלי שלשה אנשים ואו נתחקה החלי למוקמתו, רק שאין צריך לזה שיהיה דוקא בשלשה ימים כמו בדבריהם, אלא בין ביום אהד או יותר מתענין ומתריעין עליו, אכן לפי מה שמבאר בבית-יוסף בשם הירושלמי מוכח דלענין אסקרה, אפלו לא מת מפנה רק אהד מתענין עליו, ונראה דמכל מקום דוקא פשיבד חלי זה להרבה אנשים, אף שלא מת צדין רק אהד מן צדד לתמיר, וכדמשמע לשון השלחן ערוך, אכל אי לאו הכי לא. ועין בלתי-משנה שדעתו דבעיניו שימחו מפנה שני אנשים (ואשתמיטתה דברי תבית-יוסף בשם הירושלמי וכן הריטב"א): ו' (יט) אפלו תרחקים. וצריך עיין (ט) על תרמ"א שלא הגיה כגון רק שניהם באותה הפרקא כמו שהגיה בקע"ף ח, וכן לפה לא חלק על דברי השלחן ערוך בקע"ף א ובע"ף יב כמה שכתב וכל הערים שפסבכותיהם וכו', לפיכך דהוא הדין תרחקים שניהם באותה הפרקא: (כ) נראתה בשדה ביום, אם נראתה וכו'. משמע דבשדה בלילה, שדרכה להיות שם, אין נראה מצמידתה שגשמתה

שער הציון

(ב) רש"י: (ט) באור הג"א, וכן פתח על השלחן ערוך ופ"א שפוטור דנת עכ"ו, שפסע"ף א ופסע"ף יב כתב 'כל הערים שפסבכותיהם', וכן סתם בדברי חסור אפלו תרחקים: (י) רש"י: (י"א) פורי מקדים: (י"ב) רש"י: (י"ג) ודוקא בשטרפון זה אחר זה, אכל אי טרפה שני בני-אדם פאחד, אפלו אי לא אכלה אלא אהד מהם, אין זה חוכמה שהיא משלחת מדטרפה שניהם, כיון דבחדא טרפה טרפה לשניהם (גבורת ארין): (ד) מסקנת תבית-יוסף, וכן כתב הלבוש: (טו) דרכי-משה לדעת חסור:

